

УДК 373.3.016:811.111'243]:376-056.2/.3
DOI 10.32589/1817-8510.2021.3.241160

Дацків Ольга Павлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови,
Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка
ORCID ID 0000-0002-0283-7627
olhadatskiv@tnpu.edu.ua

Чернявська Софія Олегівна,
студентка 4 курсу факультету іноземних мов,
Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка
ORCID ID 0000-0002-6615-2723
sonyachernyavska@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Невід'ємною частиною становлення Нової української школи є інклюзивний складник, який формує нову філософію суспільства, засновану на розумінні різноманітності та рівності всіх. Залучення до навчання та всебічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами повинні відбуватися на всіх ступенях здобуття повної середньої освіти, а особливо в початковій школі. У статті розглянуто особливості інклюзивного навчання іноземної мови в початковій школі. На основі аналізу науково-методичної літератури, педагогічного спостереження за освітнім процесом на уроках англійської мови в інклюзивних класах встановлено, що важливим є використання чітких і зрозумілих інструкцій для виконання вправ і завдань, введення та підтримання навчальної рутини (привітання, постійне місце для написання домашнього завдання, запитання на початку та наприкінці уроку тощо), часта зміна видів завдань, адаптація до нових умов навчання, використаних попередньо вправ, застосування вчителем стратегій скаффолдингу. У статті представлено комплекс вправ і завдань для використання на уроках англійської мови під час вивчення теми «Мій дім» в інклюзивному 3-му класі закладу загальної середньої освіти, а також листи само- та взаємооцінювання інклюзивності освітнього середовища для вчителів англійської мови. Вправи та завдання комплексу пройшли апробацію в 3-Б класі закладу загальної середньої освіти № 16 імені Володимира Левицького і спеціалізованої школи I-III ступенів № 7 із поглибленим вивченням іноземних мов м. Тернополя. Підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів у другому семестрі 2020-2021 навчального року підтвердило ефективність і доцільність використання зазначеного комплексу на уроках англійської мови. Листи само- та взаємооцінювання інклюзивності освітнього середовища були апробовані, схвалені вчителями англійської мови та рекомендовані для використання в освітньому процесі методичними об'єднаннями вчителів іноземних мов.

Ключові слова: інклюзія; початкова школа; комплекс вправ і завдань; інклюзивне освітнє середовище; листи само- та взаємооцінювання.

Дацків Ольга Павлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
і методики преподавания английского языка,
Тернопольский национальный университет
имени Владимира Гнатюка
ORCID ID 0000-0002-0283-7627
olhadatskiv@tnpu.edu.ua

Чернявская София Олеговна,
студентка 4 курса факультета иностранных языков,
Тернопольский национальный университет
имени Владимира Гнатюка
ORCID ID 0000-0002-6615-2723
sonyachernyavska@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Неотъемлемой частью становления Новой украинской школы является инклюзивная составляющая, которая формирует новую философию общества, основанную на понимании разнообразия и равенства всех. Привлечение к обучению и всесторонняя поддержка детей с особыми образовательными потребностями должны происходить на всех ступенях получения полного среднего образования, особенно в начальной школе. В статье рассмотрены особенности инклюзивного обучения иностранному языку в начальной школе. На основе анализа научно-методической литературы, педагогического наблюдения за учебным процессом на уроках английского языка в инклюзивных классах установлено, что важным является использование четких и понятных инструкций для выполнения упражнений и заданий, создание и поддержание учебной рутин (приветствие, постоянное место для написания домашнего задания, вопросы в начале и в конце урока и т.д.), частая смена видов заданий, адаптация к новым условиям обучения предварительно использованных упражнений, применение учителем стратегий скаффолдинга. В статье представлен комплекс упражнений и заданий для использования на уроках английского языка при изучении темы «Мой дом» в инклюзивном 3-м классе заведения общего среднего образования, а также листы само- и взаимооценки инклюзивности учебной среды для учителей английского языка. Упражнения и задания комплекса прошли апробацию в 3-Б классе общеобразовательной школы № 16 имени Владимира Левицкого и специализированной школы I-III ступеней № 7 с углубленным изучением иностранных языков г. Тернополя. Итоговое оценивание учебных достижений учеников во втором семестре 2020-2021 учебного года подтвердило эффективность и целесообразность использования указанного комплекса на уроках английского языка. Листы само- и взаимооценки инклюзивности учебной среды были апробированы, одобрены учителями английского языка

и рекомендованы для использования в учебном процессе методическими объединениями учителей иностранных языков.

Ключевые слова: инклюзия; начальная школа; комплекс упражнений и заданий; инклюзивная учебная среда; листы само- и взаимооценки.

Datskiv, Olha,

Associate Professor of Pedagogy,
Associate Professor,

Associate Professor of the Department of English Philology
and English Language Teaching Methods,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
ORCID ID 0000-0002-0283-7627
olhadatskiv@tnpu.edu.ua

Chernyavska, Sofia,

4-th year student,
Faculty of Foreign Languages
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
ORCID ID 0000-0002-6615-2723
sonyachernyavska@gmail.com

PRIMARY SCHOOL INCLUSIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHING FEATURES

An integral part of the formation of the New Ukrainian School is an inclusive component, which forms a new philosophy of society based on the understanding of diversity and equality for all. Involvement in education and constant support of children with special educational needs should take place at all stages of receiving complete secondary education, especially in primary school. The paper discusses the features of inclusive foreign language teaching in primary school. Based on the research analysis, pedagogical observation of the educational process in English lessons in inclusive classes, the conclusion is made that it is important for primary school English teachers to use clear and comprehensive instructions before doing exercises and tasks, introduce and maintain the learning routine (greeting, a permanent place for writing homework, questions at the beginning and at the end of the lesson, etc.), change the types of tasks frequently, adapt previously used exercises to the new learning conditions, use scaffolding strategies. The article presents a set of exercises and tasks to use in English lessons when studying the topic "My home" in an inclusive 3rd grade of a general secondary education institution, as well as checklists for self-and peer evaluation of the inclusiveness of the learning environment for English teachers. The exercises and tasks of the set were tested in the 3rd-B grade of Ternopil schools No. 16 and No. 7. The final assessment of the educational achievements of students in English in the second semester of the 2020 / 2021 academic year confirmed the effectiveness and appropriateness of using these exercises and tasks in the English lessons. Checklists for self-and peer evaluation of the inclusiveness of the learning environment were tested and approved by English teachers and recommended for use in the educational process by foreign languages teaching methodology groups.

Key words: inclusion; primary school; a set of exercises and tasks; inclusive learning environment; checklists for self-and peer evaluation.

Постановка проблеми. Інклюзія зараз є невід'ємною характеристикою освітнього процесу. У сучасній Україні право на якісну освіту має кожна дитина, незалежно від її можливостей, соціального статусу, раси, статі, релігії тощо. Отже, інклюзія означає

доступність освіти для всіх, незалежно від наявності особливих освітніх потреб. Із 2018 року в нашій державі відбувається реформа освіти, спрямована на створення та розвиток Нової української школи. Невід'ємною частиною цієї реформи є інклюзивний складник, який формує нову філософію суспільства, засновану на розумінні різноманітності та рівності всіх учасників освітнього процесу. Залучення до навчання та всебічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами (ООП), на наше переконання, повинні відбуватися на всіх ступенях здобуття повної середньої освіти, а особливо в початковій школі, де закладається підґрунтя для засвоєння основних знань та формування навичок і вмій.

Досвід створення інклюзивних класів переконує, що необхідно створювати систему підтримки дітей та родин не лише в інклюзивно-ресурсних центрах, а й у закладі освіти, однак механізми такої підтримки поки що не врегульовані. Існують певні проблеми, що виникають під час організації інклюзивного навчання та потребують розв'язання. Однією із цих проблем є підвищення кваліфікації вчителів, які працюють в інклюзивних класах, адже студенти, які планують викладати іноземну мову в закладах загальної середньої освіти, отримавши вищу освіту, не готові працювати в інклюзивних класах, оскільки не знають методів і прийомів індивідуалізації освітнього процесу та створення інклюзивного освітнього середовища.

Над дослідженням проблеми інклюзії працювали такі дослідники, як А. А. Колупаєва, К. М. Бондар, О. М. Таранченко, М. А. Порошенко та інші. Інклюзивне навчання іноземних мов та інклюзивне навчання іноземних мов у початковій школі студіювали О. С. Казачінер, Л. В. Кальченко, І. С. Посохова, Ю. Д. Бойчук та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових розвідок, проблема створення інклюзивного освітнього середовища на уроках англійської мови в початковій школі потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення особливостей інклюзивного навчання іноземної мови в початковій школі, представлення розробленого нами комплексу вправ і завдань для використання під час вивчення теми «Мій дім» в інклюзивному 3-му класі закладу загальної середньої освіти, а також листів само- та взаємооцінювання інклюзивності освітнього середовища для вчителів англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У проаналізованих нами наукових джерелах термін «інклюзивне навчання» визначається по-різному. Деякі дослідники (Засркова & Трейтяк, 2016, с.10; Корольчук, 2018) подають, на наш погляд, його «вужче» розуміння. Наприклад, М. Корольчук (2018) вважає, що інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми

потребами в умовах закладу загальної середньої освіти, а також її соціалізацію та інтеграцію в суспільство. У «ширшому» ж поясненні цього терміна йдеться про залучення всіх дітей до освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти за місцем проживання, незалежно від їх можливостей, мови, національності, віросповідання тощо (Закон України «Про освіту», 2017; Заєркова & Трейтяк, 2016, с. 10). У цій статті ми використовуємо термін «інклюзивне навчання» в його ширшому розумінні та вважаємо, що таке навчання має бути організоване не лише для дітей з ООП, а й для всіх без винятку. Однак зауважимо, що створення інклюзивного середовища в українських школах все ж більше орієнтоване на потреби учнів із ООП, оскільки їм часто необхідні додаткові умови для ефективного навчання.

За Законом України «Про освіту» (2017) особа з ООП – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Визначення категорій осіб з ООП, на нашу думку, потребує уточнення. Згідно з пунктом 7 статті 19 Закону України «Про освіту» категорії осіб із ООП визначаються актами Кабінету Міністрів України з урахуванням міжнародних норм і стандартів. Тобто в Україні на сьогодні ще немає затвердженого переліку категорій осіб з ООП.

Для дітей з ООП створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР). Згідно з цим документом та особистим потенціалом учня формують освітні цілі (Колупаєва & Таранченко, 2019, с. 41; Порошенко, 2019, с. 125). Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня. У роботі з дітьми з ООП враховують той факт, що успішність визначається не досягненнями в навчанні, а швидше прогресом у розвитку учня. Сказане вище стосується і предмета «Іноземна мова», на важливості вивчення якого учнями з ООП неодноразово та постійно наголошують дослідження з методики навчання іноземних мов (Бойчук & Казачінер, 2018; Колупаєва & Таранченко, 2019; Downing, 2021; Mc Carthy, 2014 та ін.).

Привертає увагу дослідників також поняття інклюзивної компетентності вчителя іноземної мови. О. С. Казачінер (2018, с. 65) визначає інклюзивну компетентність вчителя іноземної мови як інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує здатність здійснювати навчання іноземної мови учнів з ООП разом з їхніми здоровими однолітками в умовах закладу загальної середньої освіти. Дослідниця стверджує, що інклюзивна компетентність виявляється в умінні вчителя іноземної мови враховувати у викладанні різні рівні володіння школярами іноземною мовою, різні здібності й можливості щодо опанування нею, можливі труднощі, які виникають у дітей під час

її вивчення. Структура інклюзивної компетентності вчителя іноземних мов за О. С. Казачінер (2018, с. 71) включає мотиваційно-особистісний, когнітивно-операційний, рефлексивно-оцінний компоненти. У цьому дослідженні ми розглядаємо особливості інклюзивного навчання іноземної мови в початковій школі з урахуванням зазначених компонентів інклюзивної компетентності вчителя, адже слідом за О. С. Казачінер (2018) вважаємо, що, для того, щоб ефективно навчати іноземної мови всіх учнів, учитель повинен бути вмотивованим, мати важливі особистісні якості (доброзичливість, співчутливість тощо), володіти необхідними знаннями, навичками та вміннями з психології, педагогіки, методики навчання іноземної мови, бути здатним здійснювати самоаналіз власної професійної діяльності, пов'язаної з викладанням іноземної мови в інклюзивному класі.

Виклад основного матеріалу. Далі розглянемо особливості інклюзивного навчання іноземної мови в початковій школі. На цьому ступені навчання надзвичайно важливим є використання на уроках англійської мови чітких і зрозумілих інструкцій для виконання того чи іншого завдання (*Методика навчання*, с. 182-188). Це необхідно для кращого розуміння учнями поставленого вчителем навчального завдання та, відповідно, ефективнішого його виконання. Особливу увагу варто зосередити на покроковому алгоритмі дій для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, нервовими розладами та затримкою психічного розвитку. Таким учням зазвичай важко зосередитися на великому та складному (на їх погляд) завданні. Саме тому його виконання невеликими послідовними кроками буде більш ефективним. Використання простої лексики, коротких команд, введення навчальної рутини (привітання, місце для написання домашнього завдання, запитання на початку і наприкінці уроку тощо) є необхідним для всіх дітей. Вважається, що короткі та прості фрази краще і швидше сприймаються та засвоюються дітьми молодшого шкільного віку, а повторювані дії утворюють так звану «безпечну» атмосферу та допомагають уникнути стресу.

Як показує досвід, у кожної дитини є свій стиль навчання. Хтось краще сприймає інформацію візуально, комусь потрібно багато рухатися, щоб засвоїти матеріал, іншим краще запам'ятовується інформація, яку вони почули. Діти з ООП не є винятком. Як виявило дослідження Л. В. Кондрацької (2014, с. 69), більшість дітей у 1-4 класах є візуалами або ж кінестетиками. Отже, у навчанні вчителі надають перевагу методам, які підходять для візуалів і кінестетиків, водночас не виключаючи вправи та завдання для учнів з іншими типами сприйняття інформації.

Навчання дітей з ООП вимагає від учителів застосування таких стратегій викладання, які б дозволили цим учням взаємодіяти з рештою класу та брати

активну участь у виконанні колективних завдань. Для того, щоб постійно підтримувати активність та зацікавленість учнів, необхідно часто змінювати вид завдань, адаптувати та пристосовувати до нових умов навчання використані попередньо вправи (*Інклюзивне навчання*, 2018).

Однією з важливих особливостей навчання іноземної мови дітей з ООП є те, що їм часто потрібна інша кількість часу на виконання поставленого завдання, залежно від потенціалу дитини. Наприклад, на вправу на з'єднання картинок із відповідними їм словами в дитини з синдромом Дауна може піти більше часу, ніж в іншого учня, а обдарована дитина, навпаки, може справитися в рази швидше за весь клас і почати нудьгувати. Учителям, які працюють в інклюзивних класах, важко приділити достатню кількість уваги кожному учневі та простежити за всіма деталями проведення уроку. Для цього в класі з інклюзивним навчанням вводиться посада асистента вчителя. Досвід роботи переконує, що, викладаючи в інклюзивному класі, вчителю не варто ставити завищені цілі та брати на себе забагато обов'язків одразу. Натомість пропонують дотримуватися затверджених ППР і курикулуму та прислухатися до побажань учнів стосовно зміни чи адаптації освітньої діяльності (Колупасєва & Таранченко, 2019, с. 59; Чернявська, 2020, с. 160).

Учні з ООП, як і інші, потребують постійної підтримки та похвали за навіть невеликі, з погляду вчителя, досягнення (*British Council*, 2012). Важливим є використання вчителем стратегій скаффолдингу (*scaffolding* у перекладі з англ. – «будівельні ристування»). За визначенням А. Мірошнікової (2020), скаффолдинг – це процес, який дає можливість дитині розв'язати проблему, виконати завдання або досягти цілей, які знаходяться за межами її індивідуальних зусиль чи можливостей. Так учитель надає дитині своєрідну «опору», допомагає розділити велике завдання на кілька менших, показує приклад виконання (але не виконує все замість учня), дає корисні підказки тощо. Наприклад, якщо дитина не може сама написати слово, учитель може запропонувати натомість скласти його з букв на картках. Пропонування різних рівнів виконання завдання – це ще одна особливість, якої варто дотримуватися в роботі як з дітьми з ООП, так і з класом загалом. Поки всі записують речення англійською мовою в зошит, можна запропонувати дитині з дислексією натомість вставити в готове речення пропущені в словах букви тощо. Як свідчить наш досвід навчання англійської мови дитини з синдромом дефіциту уваги, хорошою ідеєю буде організація робочого місця для учня з ООП у класі поруч із ровесниками, які зможуть підтримати та допомогти у виконанні певних завдань, робота над виконанням цих завдань у тандемі, призначення помічника з-поміж однокласників для дитини з ООП. Тут, вважаємо,

важливо враховувати «психологічний клімат» на уроці іноземної мови та призначати помічником і радником дитини з ООП учнів, які можуть справитися з цим завданням.

Розроблений нами комплекс вправ і завдань призначений для інтегрованого формування лексичної і граматичної компетентностей учнів 3-го класу під час вивчення теми «Мій дім» і повторення граматичної структури *There is / There are*. Наведемо приклади вправ і завдань із розробленого нами комплексу.

Приклад 1. *My dream room* (Кімната моєї мрії).

Покрокова інструкція для вчителя:

1. Роздайте дітям роздруковані з вільним місцем на аркуші для малюнка та заготовками опису кімнати поруч (*My dream room is... (big / small / nice / dark / light / green / white...), There is... (a chair, a bed, a carpet...), There are... (2 windows, 3 shelves...)*).

2. Попросіть дітей намалювати (схематично) свою кімнату мрії і описати її. Ураховуючи індивідуальні можливості учнів, можна дозволити описати усно, чи наклеїти готові зображення, якщо дитина не хоче малювати.

3. Попросіть дітей порівняти свої кімнати в парах.

S1: *There is a sofa in my room. Is there a sofa in your room?*

S2: *No, there isn't.*

Обов'язково надати учням візуальну наочність у вигляді карток, зображень на дошці чи проекторі.

Матеріали: кольорові олівці / маркери / воскові олівці / ручки, роздруковані, роздруковані зображень меблів (вирізані), клей.

Цю вправу легко адаптувати до індивідуальних потреб учнів. Вона допоможе розвинути, крім лексичних та граматичних навичок, навички письма та уяву учнів.

Приклад 2. *Where is it?* (Де це?).

Покрокова інструкція для вчителя:

1. Поділіть дітей на групи по 3-4 учні в кожній.

2. Кожній групі дайте роздруковані зображеннями кімнат.

3. Попросіть дітей шукати предмети на зображеннях і називати те, на якому цей предмет є.

Зразок виконання вправи:

T: *Where is the shelf?* (показує зображення полиці)

Ss: *In the pictures A, C and D!*

Матеріали: Роздруковані картинок, на яких зображені меблі.

Ця вправа сприятиме розвитку уваги, комунікативних навичок, сприйняттю інформації на слух і допоможе краще засвоїти нову лексику.

Приклад 3. *Match it!* (З'єднай!).

Покрокова інструкція для вчителя:

1. Поділіть учнів на пари чи трійки.

2. Роздайте по одному набору карток із зображеннями кімнат / меблів і з назвами відповідних предметів кожній парі чи малій групі.

Попросіть дітей з'єднати зображення із правильними назвами. Додатково можна дати завдання посортувати картки за категоріями (предмети ванної кімнати, вітальні тощо).

Матеріали: Флешкартки.

Вправи такого типу зазвичай подобаються усім дітям, як з ООП, так і без них. Вони сприяють розвитку концентрації, пам'яті та швидкому і якісному засвоєнню слів.

Приклад 4. True or false (Правда чи неправда).

Покрокова інструкція для вчителя:

1. Кожній дитині роздайте роздруківки зображень кімнат або продемонструйте зображення на інтерактивній дошці чи екрані.

2. Запропонуйте учням твердження про наявність чи відсутність предметів на одному з малюнків. Учні хором відповідають «true» або «false» відповідно до того, яке твердження прозвучало.

3. Далі учні висловлюються по черзі. Решта класу відповідає «true» або «false» відповідно до того, яке твердження прозвучало. Учні можуть давати відповідь усно, зеленими або червоними картками, оплесками в долоні (1 чи 2 рази) тощо.

Зразок виконання вправи:

T: *There are three windows in the picture D.*

Ss: *False! (There are 2).*

Не варто забувати про жести під час виконання вправи, якими вчитель може супроводжувати слова учнів та свої. Наприклад, цифри можна показувати кількістю пальців, предмети або демонструвати картинкою, або реалією в класі (стіл чи вікно). Ця вправа сприятиме розвитку вмінь аналізу та спостереження, розвитку мовлення та засвоєнню лексичного і граматичного матеріалу.

Приклад 5. Put it there! (Постав це туди!).

Покрокова інструкція для вчителя:

1. Роздайте кожній дитині роздруківки із зображеннями меблів.

2. Дайте команди стосовно того, що намалювати і на якому предметі. Замість малюнків, діти можуть використовувати позначки, символи тощо. Для учнів з порушеннями зору можуть знадобитися іграшки у формі меблів або текстурні зображення.

Зразок виконання вправи:

T: *Put a vegetable on the table.*

Ss: (Чують команду і малюють якийсь овоч або клеять наліпки на зображенні стола).

Матеріали: роздруківки, наліпки, кольорові олівці / фломастери. Ця вправа враховує особисті інтереси та можливості дітей і сприяє розвитку уваги, концентрації та навичок і вмінь слухання.

Інклюзивна компетентність учителів іноземної мови є одним із найвагоміших чинників створення інклюзивного середовища в класі. На рівень сформованості цієї компетентності впливає здатність педагога

до рефлексії щодо професійної діяльності та постійного професійного розвитку. Саме тому, проаналізувавши досвід закордонних учителів інклюзивних класів, ми розробили листи самооцінювання та взаємооцінювання інклюзивності освітнього середовища. Завдяки чітко сформульованим у цих інструментах для само- та взаємооцінювання запитанням, учителі зможуть самостійно оцінити результати своєї праці, ефективність власних підходів до створення інклюзивного середовища на уроці англійської мови або ж доручити колегам оцінити цей аспект їхньої професійної компетентності. Такі листи, на нашу думку, необхідно використовувати регулярно на початкових стадіях втілення універсального дизайну освіти в процес навчання іноземної мови та профілактично по завершенню формування набору методик, прийомів і стратегій, що використовуються для підтримки інклюзивного середовища.

Лист самооцінювання

Позначте твердження, що описують ваш професійний досвід.

- I know my students' names.
- I help students to get to know each other.
- I know about the students' backgrounds, needs, and interest.
- I give clear information about the structure and objectives of the lesson.
- I check for understanding of vocabulary and instructions.
- I use multi-sensory teaching approaches (visual, verbal, kinaesthetic).
- I use questions to ensure students are listening.
- I create a climate of support for language learning.
- I plan alternatives to paper-and-pencil tasks, where appropriate.
- I monitor group relationships and help students to manage group work and share responsibility.
- I create clear and stable classroom routines.
- I often get students to work with partners or in a peer tutoring relationship.
- I use scaffolding to support learners.
- I provide learners with, and regularly remind of, resources to help them be independent (e.g. word lists, dictionaries of terms, glossaries, boardgames, posters).
- I use the tasks that are logically connected with the previous or further learning.
- I use appropriate language and carefully choose words not to offend any of the learners.

Лист взаємооцінювання

Позначте твердження, що описують урок колеги.

- Students and teacher know each other's names.
- The teacher helps students to get to know each other.
- The teacher demonstrates awareness of the students' backgrounds, needs, and interests.
- All students have access to classroom resources.

- The teacher is clear about the structure and objectives of the lesson.
- The teacher checks for understanding of vocabulary and instructions.
- There is evidence of multi-sensory teaching approaches (visual, verbal, kinaesthetic).
- The teacher uses questions to ensure students are listening.
- The teacher creates a climate of support for language learning.
- The teacher has planned alternatives to paper-and-pencil tasks, where appropriate.
- The teacher monitors group relationships and helps students to manage group work and share responsibility.
- Classroom routines are clear and stable.
- Students often work with partners or in a peer tutoring relationship.
- The teacher uses scaffolding to support learners.
- Learners are provided with, and regularly reminded of, resources to help them be independent (e.g. word lists, dictionaries of terms, glossaries, boardgames, posters).
- All the tasks are logically connected with the previous or further learning.
- The teacher uses appropriate language and carefully chooses words not to offend any of the learners.

Результати дослідження. Вправи та завдання представленого комплексу пройшли апробацію у 3-Б класі закладу загальної середньої освіти № 16 імені Володимира Левицького у вересні-листопаді 2021 року. Їх також виконували учні інклюзивного 3-А класу на уроках англійської мови в спеціалізованій школі I-III ступенів № 7 із поглибленим вивченням іноземних мов м. Тернополя під час проходження педагогічної практики одним із авторів цієї статті у квітні-травні 2020 / 2021 навчального року з метою повторення та узагальнення вивченого матеріалу. Підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів у другому семестрі підтвердило ефективність і доцільність використання зазначеного комплексу на уроках англійської мови.

Листи само- та взаємооцінювання інклюзивності освітнього середовища були апробовані, схвалені вчителями англійської мови та рекомендовані для використання методичними об'єднаннями учителів іноземних мов закладу загальної середньої освіти № 16 імені Володимира Левицького (протокол № 2 від 16.11.2020 р.) і спеціалізованої школи I-III ступенів №7 із поглибленим вивченням іноземних мов (протокол № 8 від 31.05.2021 р.) м. Тернополя.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, у цій статті ми розглянули особливості інклюзивного навчання іноземної мови в початковій школі, запропонували комплекс вправ і завдань теми «Мій дім» для учнів інклюзивного 3-го класу закладів загальної середньої освіти і листи само-

та взаємооцінювання для вчителів англійської мови, які працюють в інклюзивних класах. Вважаємо, що розроблений нами комплекс вправ і завдань і листи само- та взаємооцінювання для вчителів англійської мови сприятимуть створенню інклюзивного освітнього середовища й успішній реалізації інклюзивного навчання англійської мови в початковій школі.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні особливостей навчання іноземної мови в інклюзивних класах на середньому ступені навчання в закладах загальної середньої освіти та розробці вправ і завдань для використання на уроках англійської мови в інклюзивному класі у форматі дистанційного навчання.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бойчук, Ю. Д., & Казачінер, О. С. (2018). Створення інклюзивного середовища на уроках іноземної (англійської) мови в початковій школі. *Гірська школа Українських Карпат*, 18, 150-154. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2018_18_31
- Верховна Рада України. (2017). *Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р.* Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20200624#Text>
- Заєркова, Н. В., & Трейтяк, А. О. (2016). *Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків*. Київ: ІППО КУБГ. Взято з https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/n_zakerkova_a_trejtjak_inkl_ოსვთა_ვთა_დო_ა_დო_ა_დო.pdf
- Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів*. (2018). Київ. Взято з http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf
- Казачінер, О. С. (2018). Зміст і структура інклюзивної компетентності вчителя іноземної мови. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 46, 64-74. Взято з <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/article/view/606>
- Колупаєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2019). *Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі*. Харків: Видавництво «Ранок».
- Кондрацька, Л. В. (2014). Вплив модальностей на засвоєння навчального матеріалу учнями початкових класів в умовах меритократичної освіти. *Вісник Національного університету оборони України*, 6(43), 68-73.
- Корольчук, М. (2018, 17 вересня). *Що таке інклюзивна освіта?* Взято з <https://learning.ua/blog/201809/shcho-take-inkliuzivna-osvita/>
- Мірошнікова, А. (2020). *Сім прийомів, які допоможуть вчителю інклюзивного класу*. Взято з <https://osvitoria.media/experience/sim-prujomiv-yaki-dopomozhut-vchytelyu-inkliuzivnogo-klasu/>
- Ніколаєва, С. Ю. (Ред.). (2013). *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика*. Київ: Ленвіт.
- Порошенко, М. А. (2019). *Інклюзивна освіта*. Київ: ТОВ «Агенство Україна».
- Чернявська, С. О. (2020). Individualised learning. *Мова, освіта, наука в контексті міжкультурної комунікації: матеріали I всеукр. студ. наук.-практ. конф.* Тернопіль: ТНПУ.
- British Council. (2012). *Creating an inclusive learning experience for English language learners with specific needs: Case studies from around the British Council's global 34 network*. Retrieved from https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/B480_Special%20Need_Publication_A4_V5_Final_MR.pdf
- Downing, R. (2021). *9 Elements of Individualised Learning*. Message posted to <https://schoolbox.com.au>
- McCarthy, J. (2014, July 23). *3 Ways to Plan for Diverse Learners: What Teachers Do*. Message posted to <https://www.edutopia.org>

Russell, D. (2019). *Individualised learning improving outcomes*. Retrieved from https://www.teachermagazine.com/au_en/articles/individualised-learning-improving-outcomes.

REFERENCES

- Boyчук, Yu. D., & Kazachiner, O.S. (2018). Stvorennya inklyuzyvnogo seredovysycha na urokakh inozemnoyi (anhliys'koyi) movy v pochatkoviy shkoli. *Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat*, 18, 150-154. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2018_18_31
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» № 2145-VIII vid 05.09.2017 r.* Vziato z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20200624#Text>
- Zayerkova, N. V., & Treytyak, A. O. (2016). *Inklyuzyvna osvita vid A do Ya: poradnyk dlya pedahohiv i bat'kiv*. Kyiv: IPPO KUBH. Retrieved from https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/n_zaerkova_a_tretyak_inkl_osvita_vid_a_do_ya.pdf
- Inklyuzyvne navchannya v zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity: kerivnytstvo dlya treneriv*. (2018). Kyiv. Retrieved from http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf
- Kazachiner, O. S. (2018). Zmist i struktura inklyuzyvnoyi kompetentnosti vchytelya inozemnoyi movy. *Zasoby navchal'noyi ta naukovy-doslidnoyi roboty*, 46, 64-74. Retrieved from <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/article/view/606>
- Kolupayeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). *Navchannya ditey z osoblyvymy osvithimiy potrebamy v inklyuzyvnomu seredovysychi*. Kharkiv: Vyd-vo "Ranok".
- Kondrats'ka, L. V. (2014). Vplyv modal'nostey na zasvoyennya navchal'noho materialu uchnyamy pochatkovykh klasiv v umovakh merytokratychnoyi osvity. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy*, 6 (43), 68-73.
- Korol'chuk, M. (2018, September 17). *Shcho take inklyuzyvna osvita?* Message posted to <https://learning.ua>
- Miroshnikova, A. (2020). *Sim pryjomiv, yaki dopomozhut' vchytelyu inklyuzyvnoho klasu*. Retrieved from <https://osvitoria.media/experience/sim-pryjomiv-yaki-dopomozhut-vchytelyu-inklyuzyvnoho-klasu/>
- Nikolayeva, S. Yu. (Red.). (2013). *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul'tur: teoriya i praktyka*. Kyiv: Lenvit.
- Poroshenko, M. A. (2019). *Inklyuzyvna osvita*. Kyiv: TOV "Ahenstvo Ukrainy".
- Chernyavs'ka, S. O. (2020). Individualised learning. *Mova, osvita, nauka v konteksti mizhkul'turnoyi komunikatsiyi: materialy I vseukr. stud. nauk.-prakt. konf. Ternopil'*: TNPU.
- British Council. (2012). *Creating an inclusive learning experience for English language learners with specific needs: Case studies from around the British Council's global 34 network*. Retrieved from https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/B480_Special%20Need_Publication_A4_V5_Final_MR.pdf
- Downing, R. (2021). *9 Elements of Individualised Learning*. Message posted to <https://schoolbox.com.au>
- McCarthy, J. (2014, July 23). *3 Ways to Plan for Diverse Learners: What Teachers Do*. Message posted to <https://www.edutopia.org>
- Russell, D. (2019). *Individualised learning improving outcomes*. Retrieved from https://www.teachermagazine.com/au_en/articles/individualised-learning-improving-outcomes

Отримано 16.06.2021р.

